

Šejla Arnautović<sup>142</sup>

## Utjecaj Sokratovog etičkog učenja na Platonovu filozofsku misao

### Sažetak

U ovom tekstu analiziran je višestruk utjecaj Sokratovog etičkog učenja na Platonovu filozofsku misao. Sokratovo nastojanje da kroz etičko istraživanje uspostavi standarde za moralnu težnju i djelovanje putem određenja sveopćih odrednica, odnosno suštinskih značenja bića, kod Platona se proširuje na njegovu Teoriju o idejama. Platonova Teorija o idejama počiva na temelju naslijeđa ideje o postojanju sveopćih odrednica koje se pojavljuju kao nepromjenjive istine, te se proširuje na istraživanje njihove primjene u području sukladnom pripadnoj im naravi. Sokrat smatra da suštinsko određenje bića jeste preduvjet za dolazak do znanja, njegovanje vrlina, a time i ostvarenje zajedničkog cilja ljudskog roda – sreće. Kretanje ka cilju ostvaruje se uz pomoć istraživanja na pravcu znanja i moralne težnje, posredstvom duše. Znanje, prema Sokratu, jeste ono što se treba odnjegovati i poroditi iz same duše. Platon, na tragu Sokrata, potcrtava značaj duše i njenu narav u odnosu na tjelesno, praveći detaljan prikaz kretanja duše u pravcu spoznaje i nadvladavanja promijenljivog. Duša se prisjeća znanja koje je posmatrala u preegzistencijskom periodu i djeluje sukladno vrlini zahvaljujući ispravnom vaspitanju i obrazovanju. Sokratovsko ispitivanje i poučavanje u korist prisjećanja duše na znanje, koje upoznajemo kroz rane Platonove rane dijaloge, kod Platona proširuje se na uspostavljanje sistema obrazovanja koji će omogućiti izgradnju države i društvene zajednice na znanju.

Ključne riječi: etičko istraživanje, duša, znanje, vrlina, obrazovanje

---

<sup>142</sup> Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet  
sejla5avdic@gmail.com

# **The influence of Socrates' ethical teaching on Plato's philosophical thought**

## **Summary**

This text analyzes the multiple influence of Socrates' ethical teaching on Plato's philosophical thought. Socrates' effort to establish standards for moral aspiration and action through ethical research through the determination of universal determinants, i.e. the essential meanings of being, is extended by Plato to his Theory of Ideas. Plato's Theory of Ideas is based on the legacy of the idea of the existence of universal determinants that appear as immutable truths, and it extends to the research of their application in the field corresponding to their nature. Socrates believes that the essential determination of being is a prerequisite for gaining knowledge, cultivating virtues, and thus achieving the common goal of the human race - happiness. Movement towards the goal is realized with the help of persistence in the direction of knowledge and moral aspiration, through the medium of the soul. According to Socrates, knowledge is what needs to be nurtured and born from the soul itself. Plato, following in the footsteps of Socrates, underlines the importance of the soul and its nature in relation to the physical, creating a detailed account of the movement of the soul in the direction of knowledge and overcoming the changeable. The soul remembers the knowledge it observed in the pre-existent period and acts according to virtue thanks to the correct upbringing and education. Socratic questioning and teaching in favor of the soul's recollection of knowledge, which we get to know through Plato's early dialogues, is extended by Plato to the establishment of an education system that will enable the construction of a state and social community based on knowledge.

Keywords: ethical research, soul, knowledge, virtue, education

## I

Platonova filozofska misao u cjelini može biti tumačena kroz Teoriju ideja, jer ona predstavlja ušće za sve ostale tokove platoničkog mišljenja. Pravac kojim se kretao Platon nije utvrđen isključivo utjecajem jednog od učenja kojima je bio izložen već u samom temelju na kojem se razvijala Teorija ideja nailazimo na predsokratovsku kozmogonijsku teoriju, heraklitovsku, parmenidovsku, pitagorejsku misao, ali svakako da biva u većinskom koncipiranju mišljenja pod utjecajem etičkog istraživanja svog učitelja Sokrata.<sup>143</sup> Pogled sa područja prirodnih istraživanja, Sokrat prenosi na etičke probleme sa kojima se susreće ljudski rod. Nastojanje koje se pretače u princip njegove filozofije, ogleda se u dolasku do zajedničkog cilja kojem su podređeni svi drugi ciljevi i sredstva, a to je dolazak do sreće.<sup>144</sup> „Sokratov princip jeste to da čovek mora da dođe do istine sam od sebe, da on u samom sebi ima da nađe šta je njegova namena, šta je njegova svrha, šta je krajnja svrha sveta, šta je istinito, ono što postoji po sebi i za sebe.“<sup>145</sup> Drugim riječima potrebno je definirati svako biće (stvar), a potom tvrditi da posjedujemo neko znanje o njima, time će se izbjeći šteta koja može biti nanescena sopstvenoj duši ili duši drugog što utiče na ispravno postavljanje i slijeđenje životnog cilja. Takvo mišljenje predstavlja, nakon predsokratovskog istraživanja, novi val filozofskog mišljenja koji pobuđuje i vraća duh k samom sebi, što je ujedno put za izgradnju sretnog života.

Sokrat je spoznao koliki značaj za društvenu zajednicu imaju istinito određeni moralni pojmovi, jer određenje bilo kojeg od njih uz prizivanje na relativnost i primjenjivost u odnosu na prostor upotrebe u potpunosti uvodi nesklad u duši, a potom nesigurnost i destabilizaciju države. Tako Sokrat s ciljem dolaska do istinskog saznanja o njima i zbog sebe i zbog svojih prijatelja, preispituje i istražuje bića, jer, kako ističe u dijalogu Harmid, zajedničko je dobro ukoliko se stvar spozna onakva kakva uistinu

---

<sup>143</sup> Sokrat je koristio živu riječ u oblikovanju i prenošenju filozofskog mišljenja, ne ostavivši pisani trag iza sebe. Rani Platonovi dijalozi predstavljaju jedan od glavnih izvora iz kojih crpimo spoznaju o metodi, filozofskom životu i mišljenju Sokrata. S obzirom na način kako je prekinut Sokratov život, možemo pretpostaviti da su rani dijalozi Platonov način da uvijekovječi riječi svoga učitelja i da iskaže zahvalnost za preneseno znanje. S jedne strane, kroz Platonova djela nailazimo na olakšicu za upoznavanje historijskog Sokrata, dok sa druge strane postavlja se pitanje o čistoći sokratovskog filozofskog mišljenja koja nam se raskriva kroz dijalošku formu shodno mogućnosti platoničkih dodataka.

<sup>144</sup> Vidi više: Cornford F. M. (1966). *Before and After Socrates*. London: Cambridge University Press, str. 32-34.

<sup>145</sup> G. V. F. Hegel (1983). *Istorija filozofije II*. Beograd: BIGZ, str. 41.

jeste.<sup>146</sup> Prisustvo neuravnoteženog stanja u državi ugrožava svaki budućnosni razvoj pojedinca i time društva. Iz tog razloga većina dijaloga koji ovjekovjećuju sokratovsku filozofsku misao jesu odraz stanja u koje zapada „znanje“ pod širokim utjecajem sofističkog podučavanja. Sokrat, mogli bismo reći na osnovu pristupa i uspostavljenim pravcima kojima se kreće istraživanje u dijalozima, smatra da raspravljati o primitivnim ljudskim odnosima, političkim djelovanjima, funkcijama i odgovornostima koje građani imaju u državi, nužno podrazumijeva je pravilno određenje pojma vrline, razboritosti, hrabrosti, umjerenosti, pobožnosti, pravednosti i u krajnoj instanci dobra. Tačnije, kako možemo zapaziti kroz rane Platonove dijaloge, nailazimo na Sokratove tvrdnje kako ne možemo govoriti o lijepom, pravednom, hrabrom, pobožnom, dobrom na osnovu mnoštva, nego da prethodno trebamo odrediti šta oni jesu po sebi da bismo rekli kako imamo znanje o njima. Guthrie piše da se Sokrat, u nastojanju da uspostavi etičke standarde, usmjerio ka potrazi sveopćih odrednica.<sup>147</sup> Uspostaviti etički standard značilo bi postaviti skalu vrijednosti kojoj treba težiti svaki pojedinac, koja bi se pojavila kao mapa kretanja ka zajedničkom ljudskom cilju koji bi trebao biti sreća. Ujedno Sokrat, kako piše Cornford, postavlja moral težnje pod kojim podrazumijeva napredovanja i kretanje duše ka idealu savršenstva, a to se postiže ispravnim postavljanjem cilja koji je rezultat života u vrlini i znanju.<sup>148</sup>

Potaknut Sokratovim etičkim ciljevima i istraživanjima Platon se iz svijeta mnijenja okreće ka nepromjenjivoj zbilji. Platon koji je upoznat i sa Sokratovim istraživanjem, ali i sa ranim heraklitovskim učenjem o stalnoj promjeni kojom je zahvaćen osjetilni svijet, dolazi do zaključka o nužnom postojanju neosjetilne zbilje.<sup>149</sup> Smatrajući da ukoliko treba težiti ka znanju i primijeni znanja o sveopćim odrednicama onda je to izvodivo samo u nepromjenjivom svijetu, jer u osjetilnom svijetu nije moguće primijenjivati ono što su nepromjenjive istine zbog stalne mijene kojom biva zahvaćen. To je polazište sa kojeg započinje oblikovanje Teorije ideja.

---

<sup>146</sup> Vidi više: Platon (1982). *Dijalozi*. Beograd: IRO Grafos, str. 40., 166 d.

<sup>147</sup> Vidi: W. K. C. Guthrie (2007). *Povijest grčke filozofije. Platon, čovjek i njegovi dijalozi ranije doba*, tom, 4, str. 32.

<sup>148</sup> Cornford F. M. (1966). *Befor and After Socrates*. London: Cambridge University Press, str. 59.

<sup>149</sup> Vidi: W. K. C. Guthrie (2007). *Povijest grčke filozofije. Platon, čovjek i njegovi dijalozi ranije doba*, tom, 4, str. 32.

Na tragu Sokrata, Platon nastoji pronaći dokaz o postojanju nepromjenjivih istina, potom utvrditi kako i na koji način je moguće doći do pouzdanog znanja o njima, i naposljetku ispitati način na koji um uspijeva prevazići granicu iskustva i zahvatiti vječne istine.<sup>150</sup> Uz pomoć i na osnovu matematičkih istina Platon potvrđuje postojanje istina koje svoje uporište nemaju u tjelesnom svijetu, dok spoznaju isti objašnjava uz pomoć duše i znanja kao prisjećanja.

Važnost dolaska do znanja ključna je instanca za uspostavljanje dobrog i sretnog života, a to je ono što Platon naslijeđuje kao sokratovski zahtjev. „Sokrat je smatrao da se sreća nalazi u onom što je on nazivao savršenstvom duše - 'učiniti svoju dušu što je moguće boljom' - i da svi drugi ciljevi koje ljudi žele nemaju nikakvu vrijednost sami po sebi. Ako su uopće bili vrijedni traženja, bili su to samo kao sredstva za savršenstvo duše.“<sup>151</sup> Duša se pojavljuje kao nit kojom je povezana osjetilna i neosjetilna zbilja i kao mjesto u kojem se znanje, uz prisjećanje, razvija kao iz klice, ako se biću ispravno pristupi. Stoga, ako je moguće doći do znanja koje jeste znanje o biću (stvari), Platon neposustaje u slijeđenju zahtjeva za pravilnim određenjem i upotrebom sveopćih odrednica koje neposredno utiču ne samo na smjer ljudskog djelovanja nego i život u cjelini. Znanje, kako navodi Platon u dijalogu Fedon<sup>152</sup>, ne može se steći osjetilnošću, nego isključivo promišljanjem. „A duša promišlja najbolje tek ako je ništa ne zbunjuje: ni vid ni sluh, niti pak bol ili užitak, nego koliko god može ostaje sama za sebe, distancira se od tijela, te bez zajedništva i dodira s njime i teži za onim što zaista jest.“<sup>153</sup> Duša je u svojoj umstvenosti okrenuta vlastitoj suštini, koja nije tjelesna i koja nema ništa sa osjetilnim svijetom, izuzev što tom svijetu daje smisao. Platon ovim želi ne samo naznačiti put spoznaje, nego i odrediti smisao tjelesnog svijeta svijeta, koji se može nalaziti kreiran u duši.

Sokrat je taj koji, kako piše Hegel, postavlja formalnu odredbu da je svijest izvor iz kojeg čovjek crpi ono što je istina, stoga vraćanjem svijesti k sebi dolazi se do znanja, a to je ono što kod Platona nalazimo iscrpnije objašnjeno.<sup>154</sup> Dakle, osjetilni svijet u svojoj

---

<sup>150</sup> Vidi: Guthrie W. K. C. (2007). *Povijest grčke filozofije. Platon, čovjek i njegovi dijalozi ranije doba*, tom, 4, str. 32.

<sup>151</sup> Cornford F. M. (1966). *Befor and After Socrates*. London: Cambridge University Press, str. 35.

<sup>152</sup> Vidi: Platon (2010). *Fedon*. Zagreb: Naklada Juričić, str. 55, 65 b i c.

<sup>153</sup> Ibid., str. 55, 65c.

<sup>154</sup> Vidi više: Hegel G. W. F. (1983). *Istorija filozofije II*. Beograd: BIGZ, str. 62-64.

stalnoj promijeni ne može nam pružiti istinu kojoj težimo, nego nju pronalazimo praveći osvrst ka duši, ka onome što je opšte i kao takvo može biti postojano jedino u mišljenju. Duša je kreator, stvaratelj realiteta zbilje kroz eidetsku osnovu svoga djelovanja na tjelesno. Na ovaj način Platonova duša se pokazuje čistim potencijalitetom. Ona nije tek jedan entitet, ili kategorija formalno-logički neophodna za prelaz iz ideelnog u tjelesno, nego čisti potencijalitet koji svojim djelovanjem kreira osjetilni svijet. Mogućnost da se pravedno, lijepo i Dobro misle kao posebna određenja materijalno svijeta, nalazi se samo u djelovanju duše, odnosno njenoj nematerijalnoj suštini. Na taj način, posredstvom duše, tjelesni svijet dobija svoje suštine i konačno se uobličava u fenomenalnim predstavama. Odatle slijedi, da je i razumijevanje fenomenalnih datosti u neposrednoj vezi sa dušom, odnosno kakvoćom duše. Duša koja je, kako Platon navodi u *Državi*, u bliskoj vezi sa tjelesnim, tjelesnu fenomenalnost će razumijevati kao konačnu datost, dok će za umstvenu dušu fenomenalnost biti samo polazište za razumijevanje suštine onoga što se daje u predstavi.

Drugim riječima, svi koji su upućeni na razumijevanje suština realnog svijeta, jesu filozofi, odnosno mislioci koji svoju misao artikuliraju kroz razumijevanje drugobivstva, tačnije drugodimenzijsnosti onoga što im se predočava u fenomenalnoj predstavi. Duša kao čisti potencijalitet u svojoj suštini nosi moć saznavanja. Zato je samo okrenutost prema nematerijalnom, koja se kod Platona artikulira kao okrenutost duše prema samoj sebi,<sup>155</sup> pravac na kojem se dolazi do znanja. Istrajavanje i iscrpljivanje u materijalnosti, ne samo da nije dostojno duhovnog života, nego je u krajnjoj instanci i protiv samog života. „Od Sokrata je Platon naučio da se problemi ljudskog života trebaju riješiti moralom težnje i težnjom za nepromjenjivim idealom savršenstva.“<sup>156</sup> Platon će otvoreno istaknuti da ratovi i destrukcije svih vrsta dolaze iz posvećenosti materijalnom i okrenutosti čovjeka prema sticanju materijalnog bogatstva. Samo posvećenost duše samoj sebi, svojoj nematerijalnoj suštini, nadvladava materijalni svijet i siguran je put prevladavanju destrukcija na koje nas materijalnost upućuje i prema kojima nas vodi.

Čini se proturječnim da okrenutost duše prema vlastitoj suštini predstavlja jačanje života, dok je takva okrenutost istovremeno, na drugoj strani, zanemarivanje svega

---

<sup>155</sup> Platon (2010). *Fedon*. Zagreb: Naklada Juričić, str.59, 67a

<sup>156</sup> Cornford F. M. (1966). *Before and After Socrates*. London: Cambridge University Press, str.63.

tjelesnog. Međutim, Platon ne odbacuje tjelesnost kao nedostojnu i neprihvatljivu za život, nego zahtijeva da ona zauzima ono mjesto koje joj treba pripadati u duhovnom životu čovjeka. Stoga i u sistemu obrazovanja tjelesnost kod Platona ima nesumnjivu važnost, ali nije u središtu smisla kojem čovjek treba posvetiti život.

Pod utjecajem Sokrata, primjećujemo da je u svim Platonovim dijalozima i spisima bez obzira kojem periodu pripadali, zastupljen zahtjev za neprekidnim preispitivanjem, čak i onda kada se radi o stvarima koje se čine neupitno samorazumljivim, kako bi se utvrdila suštinska značenja. Ovakve zahtjeve Platon će postavljati formalno-logički, ali će oni u konačnici uvijek biti artikulirani u kontekstu životnih značenja. Odatle će biti čvrsto postavljena zadaća filozofije da bude u funkciji života. Međutim, biti u funkciji života ne znači podlijevati materijalnim potrebama života, nego život dizati na razinu duhovne suštastvenosti koja određuje dušu kao suštinu svakog čovjeka. Djelujući putem znanja duša, kako je opisuje Platon, potvrđuje superiornost ideelnog nad tjelesnim, pokazujući da se istinska snaga u zbiljskom svijetu artikulira samo kao znanje i duhovna moć. Tako se nematerijalna suštastvenost duše iskazuje kao duhovna supstancijalnost, koja jača putem spoznavanja i sticanja znanja o opštem. Duhovna supstancijalnost koja je suština duše, osnova je za izgradnju dobrog života.

Platon će u *Fedonu*, doduše, eksplicitno reći da se čišćenje ljudske duše odvija kroz odbacivanje svega tjelesnog, ali to odbacivanje, pokazuje Platon, ne dešava se u nekom spiritualnom ekstremizmu, nego u duhovnom uzdizanju u kojem čovjek postaje svjestan suštine tjelesnosti. Zadaća filozofije je, jasno naglašava Platon, „oslobađanje i odvajanje duše od tijela“,<sup>157</sup> pri čemu se smrt ne pojavljuje kao čin nasilnosti, nego dijalektičkog kretanja duše u povratku vlastitoj suštini. Onda kada duša nije na ovom putu, govori se o uzaludno protraćenom životu, koji nije dostojan suštine koja dušu čini superiornom u odnosu na svakovrsnu materijalnost. To je razlog zašto filozofi nemaju strah od smrti. Oni se za kraj života spremaju tokom cijelog življenja i odlazak sa ovog svijeta u osnovi je, gledano iz perspektive fizike, napuštanje jedne dimenzije, nikako napuštanje samog života koji u osnovi jeste kretanje duše. Filozofi su svjesni tog kretanja i znaju da se radi o promjeni stanja duše, stoga za njih smrt nema suštinsko značenje i predstavlja jedan period u putu duše prema vlastitoj suštini. Duša, drugim riječima,

---

<sup>157</sup> Platon (2010). *Fedon*. Zagreb: Naklada Juričić, str. 61, 67d.

opravdava tjelesni život kada ga oduhovljuje, a njegovo oduhovljavanje u jednom smislu znači rad duše na samoj sebi, okrenutost duše vlastitoj suštini kao neminovnost koja je određuje. Tako se i svako ljudsko stvaranje, a posebno ono koje se tiče razvoja duha i spoznaje, određuje kao djelovanje duše spram same sebe. Onako kako duša sebe spoznaje, ona i stvara, čineći materijalni svijet sadržajnijim, što znači ispunjenijim duhovnim sadržajem. „Onaj ko razmišlja o Platonovoj filosofiji zna da svet određuju slike“<sup>158</sup>, reći će Heisenberg u svom osvrtu na Platona, nastojeći objasniti suštinu teorije elementarnih čestica. Heisenberg želi potvrditi da upravo sa Platonom dolazimo do instance na kojoj se fenomenalni svijet razumijeva iz njegove nematerijalne suštine. U tome jedan od najvećih fizičara nalazi i polazište jedne od najvažnijih teorija fizike, teorije koja želi artikulirati refleksiju o postanku i suštini realiteta zbilje. Pozivajući Platona, Heisenberg kao fizičar želi reći da to nije moguće učiniti iz perspektive materijalnosti i znanstvenog pozitivizma, nego jedino iz perspektive metafizike i idealističkog razumijevanja realiteta zbilje kao slike koja počiva na neslikovitosti.

Zato se svaka uvjetovanost data u materijalnom svijetu treba razumijevati iz perspektive relativnosti, koja se prevladava eidetskim djelovanjem duše u njenom radu na samoj sebi. Razumjeti dušu onom smislu u kojem su je razumijevali Homer i drugi pjesnici, za Platona je bilo površno. Svi prigovori koji su u suvremenim interpretacijama dati Platonovim argumentiranjima o duši, ovom prilikom moraju biti uvaženi, ali temeljno nastojanje sagledavanja ideje duše kod Platona ostaje izvanenciklopedijsko i podložno receptivnim uvidima samo onoliko koliko to zahtijeva sama ideja Platonove filozofije.

Određenje duše kao nematerijalne i besmrtno prisutno je još u predsokratovskoj filozofiji, ali detaljno posmatranje duše u onom što ona jeste i važnosti brige oko besmrtnog dijela u sklopu živog smrtnog bića biva prvi put istančanije prikazano kroz dijalog *Odbrana Sokratova* i najvećim dijelom kroz dijalog *Fedon*. Platon temelj za oblikovanje i izdvajanje duše u odnosu na tijelo i tjelesno koji nalazimo u *Timeju*, nesumljivo da postavlja pod utjecajem Pitagorejskog, ali i Sokratovog učenja.

---

<sup>158</sup> Heisenberg W. (1989). *Fizika i metafizika*. Beograd: Nolit, str. 365.

## II

Stav da ljudi čine zlo iz neznanja, Platon preuzima kao naslijeđe od svog učitelja. Smatrajući da ljudi kada dosegnu spoznaju Dobra, nesumnjivo će ga slijediti u svakom svom činu, jer niko svjesno ne želi da dušu izloži stanju koje je ispunjava u slijeđenju zla. Za Sokrata kazujemo da biva svjestan vrijednosti i značaja koji nam proizilazi iz spoznaje vrlina, iz djelovanja koje prožima dobro, jer to je ono što neposredno utiče na ispravnost življenja života. Antički zahtjev spoznaj samoga sebe biva ono čime se vodi Sokrat u svom etičkom istraživanju, jer smatra kako spoznajom sebe, spoznaje vlastite prirode i prirode svog bližnjeg, uključujući i posljedice koje nastaju nakon određenog djela, kod čovjeka isključuje slijeđenje pogrešnih izbora; ali ni sam Sokrat nije dosegnuo takvo znanje, to je razlog zašto kod njega nailazimo na majeučičku metodu.<sup>159</sup>

Rani dijalozi nam pokazuju stalnu težnju Sokrata da majeučičkom vještinom, putem elenhosa porodi znanje u dušama mladića. Poroditi znanje, prije svega, značilo je odbacivanje usvojenih zabluda kako bi se pripremilo tlo za rast klica znanja koja postoji u duši. Sokratova primjena ironije je jednako važna za pobuđivanje žudnje za istraživanjem i spoznajom u dušama mladića, jer su time navođeni da se vraćaju ka sebi u predjele svoje duše. Iako Sokrat biva optužen da kvari mladiće, ipak na osnovu toga možemo zaključiti koliko vidljiv utjecaj za druge je ostavljao na duše i mišljenje mladih sa kojima je vodio razgovore. Nastojao je putem elenhosa obrazovati mlade duše, pomoći im, a ne pokvariti ih, prije negoli se žedna mlada duša napije na pogrešnom izvoru.

U tom pravcu kreće se i Platon, osviješten koliko je obrazovanje značajno za pojedinca i time društvo uopće. Jedanko kao i Sokrat, Platon spoznaje da utvrditi sposobnosti pojedinca, kakvoću duše, jeste temeljna zadaća sistema obrazovanja. Posebnu važnost za taj zadatak ima spoznaja o duši filozofa, kao najumnijeg staleža društva. „Govorimo dakle ono, što smo govorili u početku našeg razmatranja o filozofima, naime da treba najprije spoznati njihovu narav, i mislim, ako se o njoj dovoljno složimo, složiti ćemo se i tome, da mogu te osobine imati svi ti ljudi i da ne smiju drugi biti vođe država nego oni.“<sup>160</sup> Platon ističe da spoznaja duše filozofa, umstvene

---

<sup>159</sup> Vidi više: Guthrie W. K. C. (2006). *Povijest grčke filozofije. Sofisti – Sokrat*, tom, 3, str. 444.

<sup>160</sup> Platon (2004). *Država*. Zagreb. Naklada Juričić. str. 242, 485a.

duše, jeste od odsudne važnosti za upravljanje državom. Do nje se, međutim, ne dolazi samo kontemplativnim putem, nego i sistemom obrazovanja, u kojem na najvišem stupnju ostaju samo oni koji su najsposobniji za spoznaju i umstveno djelovanje.

Sistem obrazovanja je, samim tim, određujući za državu, njeno struktuiranje, djelovanje i upravljanje. Bez prolaska kroz stupnjeve obrazovanja i sistemskog pristupa sticanju znanja i odgoju, nije moguće doći do jasnih uvjerenja o duši svakog pojedinca, stoga je sistem obrazovanja i svojevrsna trijaža duša prema njihovoj određenosti spram vlastite suštine.<sup>161</sup>

### III

Razočaran u stanje državne vlasti, pod dubokim utiskom onoga što se događa ljudima koji su prijatelji mudrosti, prije svega Sokratu, Platon uspostavlja sliku društva koje izrasta iz temelja načinjenih na vrlini i znanju. Cornford ističe da je Platon smatrao kako se Dobra država ne može izgraditi sve dok „...ljubitelji mudrosti ne postanu kraljevi, ili kraljevi, nekim božanskim imenovanjem, ne postanu ljubitelji mudrosti. To je trebala biti središnja teza njegova središnjeg djela, Država, koje sadrži program radikalne reforme grada-države na načelima izvedenim iz Sokratove filozofije.“<sup>162</sup> Državom treba da vlada znanje, a ne sila i voluntarizam.

---

<sup>161</sup> Koliki je značaj Platonovog sistema obrazovanja za razumijevanje i uspostavu državne strukture, možda najbolje govori činjenica da je do danas njegova ideja sistema obrazovanja jedna od temeljnih odrednica suvremenog određivanja spram uloge obrazovanja. John Dewey, utemeljitelj američkog i suvremenog modernog sistema obrazovanja, za svoju glavnu odrednicu konstituiranju vlastite misli uzeo je upravo Platonov sistem obrazovanja. Ne slučajno, polazišna razlika u Deweyevom razumijevanju uloge i načina funkcioniranja obrazovanja jeste preferiranje demokratskog sistema uređenja države. Za razliku od Platonovog aristokratskog društvenog poretka, Dewey demokratiju uzima kao cilj države, koji se uspostavlja upravo kroz obrazovanje.

Svoju filozofiju obrazovanja Dewey uobličava upravo kroz kritiku Platonovog sistema obrazovanja i ideje o nepromjenjivosti određene suštinama koje su vječite. Zato Dewey polazi od toga da obrazovanje mora slijediti ideju da „ne živimo u jednom konačno uređenom svijetu, nego u svijetu koji se razvija i gdje je naš glavni zadatak gledanje u budućnost, i gdje gledanje unazad – a svo znanje, za razliku od mišljenja, jeste retrospektivno – ima vrijednost u onoj mjeri u kojoj našem suočavanju sa budućnošću pruža pouzdanost, sigurnost i plodnost.“ (Dewey J. (1996). *Democracy and Education, An Introduction to the Philosophy of Education*. New York: Free Press, str. 130.) Deweyev prigovor Platonu nalazi se, između ostalog i u tome što Platon, ali i antički svijet u cjelini, ne daje dovoljno pažnje učenju kao putu do spoznaje, što jednim dijelom i može biti uvaženo.

<sup>162</sup> Cornford F. M. (1966). *Before and After Socrates*. London: Cambridge University Press, str. 58.

Kada posmatramo sadržaj Platonovog djela *Država*, nailazimo na postavljene stepenike kojima mora kročiti filozof vladar, a koji bi se mogli tumačiti kao putokazi za oblikovanje građana koji će njegovati moralne vrijednosti i značaj znanja kao uvjete za sreću - poput Sokrata. Sokrat za Platona u društvenom kontekstu, mogli bi reći, pojavljuje se kao uzor za prikaz življenja života u vrlini i znanju, a koji može prevladati u državi samo ukoliko je ona uređena sukladno mudrosti, hrabrosti, umjerenosti i pravdenosti. Pored toga, kada govorimo o koncepciji filozof-kralj, Guthrie ističe da Platon: „s cijelom podgradnjom psihologije, epistemologije i ontologije koja ju podržava, nedvojbeno ide iznad svega što je Sokrat ikad rekao i razvija njegovo učenje na svojstveno platonovski način; no ona ima svoje temelje u čvrstom Sokratovom uvjerenju, kojeg je propovjedao u svako doba, da politika nije stvar za amatera jer je ona vladanje *techné*, i ovisi o stručnom znanju jednako koliko i arhitektura, brodogradnja, postolarstvo, ili bilo koje drugo umijeće.“<sup>163</sup> Vladavina koja je zasnovana na znanju stvorit će uvjete da život čovjeka koji se odvija u državi, društvenoj zajednici, jeste ono što je primjereno ljudskom biću. Stoga i ta zajednica, kao i sama duša u svojoj individualnosti, treba počivati na onome suštinskom – duhovnoj supstancijalnosti koja se iskazuje kroz znanje. Platon kao glavnu zadaću duše određuje kretanje prema znanju i rad na sticanju novih znanja, i to kao fundamentalni zadatak duše u njenom suštinski obrazovnom obitavanju.

Platon je prvi pokazao da je obrazovanje temeljno djelovanje čovjeka i da duša nema druge zadaće do stalni rad na sebi kroz sticanje znanja. “Na put u Had duša ne može ponijeti ništa drugo osim obrazovanje i duhovnu hranu, što pokojniku, kako se kaže, najviše koristi i šteti kada krene onamo na put.“<sup>164</sup> Duša u svom boravku u tjelesnom svijetu ima jedini zadatak da radi na sebi, da stiče znanje i čini sebe boljom.

Prva knjiga *Države* u kojoj Platon raspravlja o pravednosti usmjerena je na utvrđivanje principa dobrog života, odnosno iznalaženje principa na kojem će država kao zajednica ljudi koji teže Dobru, najbolje funkcionirati. Platon pokazuje da to nije moguće ukoliko zajednica ne počiva na pravednosti. Preciznije rečeno, pravednost je sadržana u dolasku do mjere za svaku stvar bitnu za život. Mjera u osnovi znači primjerenost samoj stvari, primjerenost ideji onoga što se pojavljuje u stvarnosti. Počev od imetka pojedinaca,

---

<sup>163</sup> Guthrie W. K. C. (2006). *Povijest grčke filozofije. Sofisti – Sokrat*, tom 3. Zagreb: Naklada Juričić, str. 337.

<sup>164</sup> Platon (2010). *Fedon*. Zagreb: Naklada Juričić, str.57, 107c.

pa do znanja koje je potrebno da imaju pojedinci kako bi na najbolji način obavljali svoje funkcije u državi. Platon to, između ostalog, pokazuje i u slijedećem: „Jer poslije harmonija bilo bi nam na redu govoriti o ritmovima. Ni tu ne smijemo tražiti šarenila ni različite mjere, nego se držati ovih ritama, koji odrazuju uredan i hrabar život. A kada to nađemo, moramo uređivati stopu i napjev prema govoru takva čovjeka, a ne govor prema stopi i napjevu.“<sup>165</sup> Određivanje harmonija i ritmova za Platona je usklađivanje ljudskog života sa univerzumom, sa principima na kojim počiva sve što jeste.

U svemu tome, dobra duša, kako kaže Platon u *Državi*, i tijelo čini boljim. Vrlina koja se oblikuje kao izraz osluškivanja harmonije, ne odnosi se samo na dušu, nego duša kroz nju oblikuje i materijalni svijet. Moć stvaranja koji duša ima, ispoljava se kao moć oblikovanja već postojećeg i davanja smisla onome što bivstvuje. Platonovo određenje duše kao kreativne moći, na što upućuje u *Fedonu*, u *Državi* se jasno ispoljava kroz obrazovanje, kroz koje se duhovna supstancijalnost pokazuje kao izraz esencijalnosti duše. Nematerijalnost duše, koja čini njenu glavnu odredbu, svoje značenje dobija u duhovnosti, koja sama nije materijalna, ali u ozbiljenju kreativne moći predstavlja neku vrstu supstancijalnosti, prisutnosti u materijalnom svijetu u kojem je duša otjelovljena. Obrazovanje stoga mora biti sistemsko, jer kroz njega duše dobijaju svoja uobličjenja i na taj način se artikuliraju pravci u kojima će djelovati i utvrđivati odrednice realnog života. „Kad se dakle dječaci počnu lijepo igrati i kad po glazbi u se prime smisao za zakon, on ih opet, protivno nego kod onih prije spomenutih, u svemu prati i jača, te podiže i u državi ono, što jer prije bilo odnemareno.“<sup>166</sup> Na taj način se, kroz postupno i sistemsko djelovanje, uobličava država, odnosno život u zajednici, čiji zadatak je usmjeren u pravu sreće, prema Dobru kao jedinom cilju djelovanja čovjeka i težnji duše.

Već sama činjenica da Platon državu gradi po uzoru na dušu, dovoljno govori o poziciji znanja i obrazovanja. Ukoliko država treba da omogućava dobar život i potiče čovjeka na djelanje u skladu sa Dobrom, onda ona mora biti struktuirana kao i ljudska duša. To znači da mora imati umstveni, voljni i požudni segment zastupljen u skladu sa mjerom koja pripada „samoj stvari“. Država ne može biti ono što treba da bude bez sva tri segmenta, ali oni moraju biti tako struktuirani da umstveni ljudi, odnosno umstveni segment države, vlada nad ostalim. Osnova ove vladavine je znanje i stoga oni koji su

---

<sup>165</sup> Platon (2004). *Država*. Zagreb. Naklada Juričić, str.145, 400a.

<sup>166</sup> Ibid, str. 172, 425a.

upućeni u suštine stvari, odnosno koji posjeduju znanje koje je univerzalno, jesu i oni koji su najsposobniji da vode državu i ukazuju na put kojim treba ići. Stoga Platon pokazuje da državom isključivo mogu vladati filozofi. Platon zapravo i u ovome pokazuje i insistira na temeljnom značenju filozofije, koje u osnovi do danas nije ni promjenjeno.

Sistem obrazovanja, kroz određivanje perioda u kojima djeca treba da se upućuju u određene vještine i znanja, u Platonovoj filozofiji nije tek metodička vježba. Suštinski, sistem obrazovanja je usmjeren na struktuiranje društva. Njegov zadatak, u društvenom smislu, jeste da odredi kakvoću, kvalitet duše i njenu sposobnost za određene djelatnosti. Samo na temelju toga Platon određuje staleže državne zajednice, na kojima počiva i harmoničnost države, koja se izražava kroz pravičnost. Obrazovanje je temeljna djelatnost za utvrđivanje društvene pozicije svakog pojedinca, za što se legitimitet dobija kroz sistem kroz koji prolazi svaki pojedinac pod jednakim uslovima i na jednak način. Utvrđivanjem kognitivnih sposobnosti i stupnjem sticanja znanja, stiće se i pozicija u društvu.

Državom treba da vladaju oni koji su upućeni u u dijalektiku kao vrhovnu znanost, odnosno oni koji su u stanju da dolaze do novijih spoznaja, da razvijaju znanje i koji materijalni svijet, pojavnost, razumijevaju i odnose se prema njoj na temelju znanja suština onoga što se nalazi u toj pojavnosti. Kao takvi, oni nisu podložni potkupljivosti i bilo kakvoj vrsti intelektualnog sunovraćenja, jer je njima stalo jedino do istine i pravičnosti. Zato su jedino oni u stanju voditi državu putem Dobra i stvarati mogućnost svima da u svom životnom putu idu pravcem Dobra.

Sokrat je nesumnjivo u kod Platona pobudio neutaživu žudnju za istinom, jer u dijalozima kroz koje upoznajemo povijesnog Sokrata uviđamo da ne postoji sofistički princip poučavanja učenika, nego sugovorničko istraživanje koje ima za cilj otkloniti zabludu koja se nastanila u duši. Sokratovski način poučavanja u velikom dijelu ostaje zastupljen u platoničkom oblikovanju sistema obrazovanja i to u tome što sposobnost duše da se vrati ka sebi kroz istrajavanje na znanju biva odlučujuće za određenje staleža kojem pripada ista. Na taj način otklanjanjem zablude oslobađa se prostor za kretanje u pravcu ispravnog određenja pojma, kojem vodi pobuđena žudnja.

U tome se izražava i suština govora kao logosa, koji nije ništa drugo do prijepona u kojem se otvara osnova bivstvovanja svake stvari o kojoj je riječ. Heraklitovski rečeno, u dijalogu se raskriva smisao logosa kao vječitog ognja koji se pali i gasi, koji je uvijek

upućen i počiva na sebi, a ipak određuje sve što jeste i daje smisao vremenu. Sokratov utjecaj na Platona u ovom smislu nije od presudnog značaja, ali jeste doveo do toga da Platon, po prvi put, filozofiju jasno artikulira kao metafiziku i odredi joj značenje koje u svom sistemu znanja daje dijalektici. Dalekosežnost Sokratovog utjecaja na Platona odatle se može sagledavati i kao sudbonosna po razvoj filozofske misli.

## LITERATURA

1. Cornford F. M. (1966). *Before and After Socrates*. London: Cambridge University Press.
2. Dewey J. (1996). *Democracy and Education, An Introduction to the Philosophy of Education*. New York: Free Press.
3. Guthrie W. K. C. (2006). *Povijest grčke filozofije. Sofisti – Sokrat*, tom 3. Zagreb: Naklada Juričić.
4. Guthrie W. K. C. (2007). *Povijest grčke filozofije. Platon, čovjek i njegovi dijalozi ranije doba*, tom 4. Zagreb: Naklada Juričić.
5. Hegel G. W. F. (1983). *Istorija filozofije II*. Beograd: BIGZ.
6. Heisenberg W. (1989). *Fizika i metafizika*. Beograd: Nolit.
7. Platon (1982). *Dijalozi*. Beograd: IRO Grafos.
8. Platon (2004). *Država*. Zagreb. Naklada Juričić.
9. Platon (2010). *Fedon*. Zagreb: Naklada Juričić.